

»magtstats«-syntesen, som den er skabt af E. Ladewig Petersen, Knud J.V. Jespersen og Leon Jespersen, der her bliver lagt frem i en nydelig sammenfatning. Uden tvivl et godt valg for bogens svenske læserkreds, men altså ikke et fundamentalt nyt, svensk syn på denne del af Danmarks historie.

Til gengæld er bogen et udmærket punkt at starte for en dansk historiker, eller historiestuderende, som har interesse for det vel nok mest mageløse halve århundrede i vort nabolands historie.

Gunner Lind

Stefan Carlén: *Staten som marknadens salt. En studie i institutionsbildning, kollektivt handlande och tidlig välfärdspolitik på en strategisk varumarknad i övergången mellan merkantilism och liberalism*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Economic History. (Almqvist & Wiksell International, 1997). 359 s., 299 SEK.

Sverige har en langt mere udviklet tradition for teoretisk baseret og stringent gennemført økonomisk historie end Danmark. Det har sine historiske rødder, men traditionen holdes også ved lige, ikke mindst ved de økonomisk-historiske institutter. Denne disputats har således sit udspring ved Økonomisk historiska institutionen ved Stockholms Universitet.

Bogens emne er statslig institutionel aktivitet på det svenske saltmarked 1720 til 1862. Den ser saltforsyningsproblematikken som et udtryk for velfærdspolitik, hvor sikringen af nødvendige tilførsler og lagre af det uundværlige salt var et kollektivt gode. At nogle profiterede mere heraf end andre, betød ikke, at politikken ikke var til gavn for alle. Men velfærdspolitikken var også resultatet af en politisk magtkamp. Et gennemgående tema er derfor

at undersøge, om de økonomiske og politiske aktørers stræben efter at kontrollere den statsligt sanktionerede opbygning af økonomiske institutioner var til glæde for andre end dem selv. Med andre ord, om den egoistiske stræben efter kontrol over statens tvangsmekanismer også udmøntede sig i økonomiske institutioner, der var rationelle i enhver forstand og til glæde for alle.

Det er altså helt oplagt at foretage denne undersøgelse med ny-institutionel teori, og det er just det, Carlén gør. Han tager sit udgangspunkt i opfattelsen af det forindustrielle markedes ineffektivitet og kommer derfor naturligt frem til, at staten ved sin indtræden på markedet skaffede garantier og sikkerhed for dettes funktionsduelighed. Carlén ser to niveauer i statens saltforsyningspolitik. Den langsigtede og eksterne politik blev udfoldet på det udenrigspolitiske plan og rettede sig mod at sikre så stor en salttilførsel som mulig ved protektionisme og opbygning af et konsulatssystem. Den kortsigtede og interne rettede sig mod at sikre sig mod store prisudsving og akutte mangler på det hjemlige marked. Efter flere kortvarige institutioner faldt institutionsopbygningen til ro med de statslige lagre fra 1774 til 1862, hvor private importører blev pålagt at holde en vis mængde salt på lager under statens og handelssocieternes styrelse.

Økonomiske institutioner opbygges ikke i et politisk tomrum, og kollektive goder skabes på trods af navnet ikke af alle, men af grupperinger af magtfulde individer. Begge dele bliver til i en proces, der involverer de dominerende aktørers kamp på den statslige arena. Carléns studie er således et skoleeksempel på ny-institutionalismens anvendelse af politiske og socio-økonomiske optimeringsstrategier ved siden af neo-klassisk tro på rationalitet. Begrebet kollektivt gode kommer derfor helt naturligt til at

stå i centrum af undersøgelsen. Var saltlagre et ægte kollektivt eller offentligt gode? Ikke fuldstændigt – et saltlager kan i princippet snildt etableres, uden at alle får adgang til det. Men i det svenske tilfælde brød staten ind og garanterede offentlighedens adkomst til beholdningerne, og dermed blev det i praksis et kollektivt gode. Det er en af bogens store fortjenester, at ny-institutionalismen udstyrer Carlén med et værktøj, der bedre end neo-klassikerne kan forklare mangfoldigheden og udskiftningerne af den konkrete udformning af lagrene.

Carlén opstiller en heuristisk model, der skal operationalisere denne tese. Han udskiller tre aktørgrupper: købmændene som distributører/producenter, bønderne/almuen som forbrugere og embedsmændene som statens repræsentanter og udformere af den praktiske politik. Med disse tre grupper som ledetråd analyserer han derpå de forskellige tiltag på saltforsyningsområdet. Bønderne viser sig ikke at have haft direkte indflydelse på udviklingen, men de var i stand til via det særlige svenske rigsdagssystem at sætte dagsorden med deres krav. Købmændene oplevede mere eller mindre gyldne stunder, i perioden 1750-62 var staten nærmest til for dem, men herefter gled initiativet og lederskabet over til embedsmændene i tiden med de statslige lagre. Det skyldtes ikke nødvendigvis, at disse lagre var de bedst tænkelige, men snarere at ordningen trods alt fungerede rimeligt, og deres brugbarhed derfor indlejrede sig hos de fleste aktører og styrede disses præferencer. Også nogle af dem, der oprindeligt havde været modstandere af ordningen. Bogen giver således også et eksempel på, hvordan økonomiske institutioner lever længere, end de egentlig burde, og på hvorfor »markedet« ikke skaffer sig af med dem. Men væk kom de da, i 1862.

På spørgsmålet om drivkræfterne i

institutionel *forandring* har de to førende institutionalister givet to hovedsvar. Medens ny-institutionalismens førerskikkelse, D. North, peger på langsigtede og varige forandringer i de relative priser, lagde den ældre institutionalismes grundlægger, T. Veblen, hovedvægten på langsigtede teknologiske forandringer. Carlén giver begge ret, men kun når det gælder det lange perspektiv: Det er rigtigt, at behovet for de statslige lagre forsvandt i takt med en stigende saltproduktion i 1800-tallet på grund af teknologiske produktions- og transportinnovationer, og at prisen på salt faldt så meget i forhold til andre næringsmidler, at varen blev tilgængelig for alle under alle forhold. Men i det korte perspektiv peger han på akutte udbuds- og efterspørgselschok som udløsende faktorer bag institutionsbygning.

Spørgsmålet er imidlertid, hvor gyldig denne antagelse om årsagerne til institutionsbygning er. Man kommer ikke uden om, at den hænger snævert sammen med karakteren af det svenske saltproblem. Der var nemlig ikke noget problem som sådan. I det store hele var der gennem denne periode rigeligt med salt i Sverige, bortset fra når skibstilførslen blev midlertidigt opholdt, eller forbruget steg pludseligt, f.eks. når der dukkede nye fiskestammer op. Så er det jo klart, at der lå akutte spændinger bag opbygningen af nye økonomiske institutioner. I rolige tider var der vel ingen påtrængende grund til at lave noget om.

Carléns bog synes at understrege, at den stadig større anvendelse af institutionel økonomi vil føre med sig, at synet på merkantilismen forandres. Statens engagement i det økonomiske liv ses nu på baggrund af det ineffektive marked og ikke mindst i lyset af de høje transaktionsomkostninger, som den altså medvirkede til at nedbringe. Det er derfor næsten naturligt, at bogen bliver et angreb på nestoren i merkantilisme-

forskningen, Eli Heckscher. Carlén anholder ham ikke mindst for hans apriorisk negative syn på den protektionistiske søfarts- og handelspolitik og ikke mindst på dens hjørnesteen, produktplakaten af 1724. Sagen er, at Heckscher aldrig empirisk undersøgte plakaten betydning for saltforsyningen, men alligevel fastholdt, at den var aldeles skadelig for den. Både dette og Heckschers almene syn på merkantilismen i Sverige får et alvorligt skud for oven af Carlén. Nogle gange får kritikken af Heckscher næsten for meget; som f.eks. når Carlén gendriver hans opfattelse af, at man ikke kan skrive vederhæftig økonomisk historie ud fra klageskrifter (s. 197). Det har mange ment både før og efter Heckscher, og det har de ret i, selv om Carlén har et enkelt eller få eksempler på det modsatte!

I forlængelse heraf kan man med god grund spørge, om Carlén selv yder det private initiativ fuld retfærdighed. Bogen bevæger sig stort set kun på makroniveau og kommer derfor ikke fuldgyldigt ind på markedsmekanismene og deres udvikling på mikroniveau. Handelshusenes virksomhed ansues ahistorisk; faktisk præsenteres man overhovedet ikke for deres praktiske virksomhed (bortset fra en skitse s. 51f). Var saltgrosserernes virksomhed den samme i 1860 som i 1720? Blev distributionsnettet overhovedet ikke udviklet af den private handel gennem disse mange år? I Carléns bog er staten næsten enerådende, en magtfuldkommen hersker i det økonomiske hus, der i det mindste sanktionerede det meste af institutionsbygningen. Er det rimeligt? Man kan udmærket mene, at der mangler en væsentlig arena i bogen: købmandens kundekontakt.

Men generelt har bogen store fortjener. Forfatteren har været godt hjulpet af de særlige svenske politiske forhold, der dels i Riksdagen, dels – i dette

tilfælde – i Kommerskollegiet medførte åbne drøftelser af politiske forhold, der i Danmark foregik »gehejme«. Kildematerialet har altså været til stede, og det er udnyttet med beundringsværdig flid. Med god grund har afhandlingen indbragt forfatteren doktorgraden. Den betegner et nybrud for den økonomisk-institutionelle tilgang i skandinavisk merkantilismeforskning.

Søren Bitsch Christensen

Magnus Hjort: *Folk och försvar och kampen mot den femte kolonnen. En studie i framväxten av Övervaknings-Sverige under 1950-talet*. Forskningsprogrammet Sverige under kalla kriget. Arbetsrapport nr. 6. (Historiska Institutionen, Stockholms Universitet, 1998). 84 s.

Den foreliggende arbejdsrapport er en del af en større undersøgelse, som er knyttet til forskningsprogrammet »Sverige under Den kolde Krig«. »Folk och försvar« var en tværpolitisk organisation, som i efterkrigstiden arbejdede for at mobilisere opbakning bag det svenske forsvar. De fleste større partigrupperinger, arbejdsgiverforeninger og fagforeninger m.v. var repræsenteret i organisationens ledelse. Der er altså tale om en studie i en tværpolitisk organisation, om hvis arbejde der i 1940'erne og 1950'erne syntes at herske udbredt konsensus. Selv det kommunistiske ungdomsforbund søgte at blive tilknyttet arbejdet. Arbejdets emnekreds kan derfor ved første blik synes smal. Den kronologiske spændvidde rækker da heller ikke meget længere end til Koreakrigens ophør. Når det lille manuskript alligevel må påkalde sig bredere interesse, så er det af to årsager. For det første blev »Folk och försvar« i 1950'erne tildelt den opgave at gennemføre en bredt anlagt kampagne på de svenske arbejdspladser mod sabotage, spionage og fem-